

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине жана К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу Д 10.18.575 диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясынын мүчөсү, филология илимдеринин доктору, Каныбек Исаковдун 10.01.01–кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн берилген Сагидаева Салтанат Ариповнанын “Кыргыз адабиятынын тарыхын изилдөөнүн этаптары” (40-80-жылдар) деген темадагы диссертациясына

### КОРУТУНДУСУ

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Сагидаева Салтанат Ариповна тарабынан берилген “Кыргыз адабиятынын тарыхын изилдөөнүн этаптары” (40-80-жылдар) деген темадагы кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Иште 10.01.01–кыргыз адабияты адистигинин паспортуна толугу менен жооп берүүчү кыргыз профессионал жазма адабиятынын жаралуу, калыптануу, өсүп-өнүгүү тарыхын изилдөөгө алган (40-80-жылдар) аралыгындагы илимий эмгектер, окуу китептерине изилдөөлөр жүргүзүлөт.

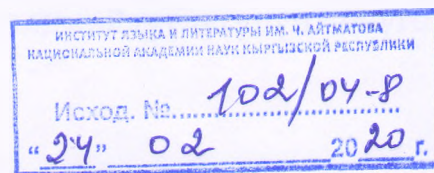
**Иштин максаты** катары ХХ кылымдын 40–80-жылдары аралыгындагы кыргыз профессионал жазма адабиятынын тарыхын изилдөөгө арналып жазылып, ар бири өз алдынча китеп болуп чыккан илимий эмгектердин адабият илимине кошкон салымын, ийгиликтери менен мүчүлүш жактарын объективдүү талдап чыгуу деп туура белгиленген [Сагидаева С.А. Диссертациянын тексти 3-б.].

Издөнүүчүнүн диссертациянын изилдөө объектиси “ХХ кылымдын 40-80-жылдарындагы кыргыз адабиятынын тарыхына арналган эмгектер” түзүшөрүн көрсөтөт.

Изилдөө методдору катары комплекстүү анализ жүргүзүү, тарыхый-обзордук, илимий аналитикалык, диахрондук жана синхрондук аспектилерде тарыхый-типологиялык салыштыруу, анализ жана синтез ыкмалары колдонгон.

Бул 10.01.01–кыргыз адабияты адистиги боюнча изилдөөлөрүн талаптарына туура келет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргыз



профессионал жазма адабиятынын жаралуу, калыптануу жана бүгүнкү күнгө чейинки өсүп-өнүгүү тарыхын изилдөөгө арналган эмгектер кыргыз адабият таануу илиминде кыйла эле жазылса да, алар атайын системалуу түрдө иликтенбей келет. Анын үстүнө коомдук - тарыхый шарттардын өзгөрүүсү менен адабий-эстетикалык критерийлер да өзгөрдү, адабиятыбыздын тарыхына байланыштуу изилдөөнүн материалдары кайрадан бүгүнкү күндүн көз карашынан ар тараптуу изилдөөгө алуу, аларды концептуалдуу, системалуу иликтеп, аларга объективдүү баа берүү да бүгүнкү күндүн зарылдыгы жана актуалдуу маселелери.

Натыйжада изденүүчү тарабынан аткарылган илимий изилдөө иши актуалдуу жана пайдалуу деп корутундулоого болот.

**3. Илимий жыйынтыктар.** Кыргыз адабиятынын тарыхын изилдөөнүн этаптары 40-80-жылдар аралыгында атайын иликтөөнүн предметине алынгандыгын ар тараптан салыштырып талдоо аркылуу изденүүчү төмөндөгүдөй илимий корутунду-жыйынтыктарды чыгарат.

**1-жыйынтык.** 1940–1950-жылдар аралыгында кыргыз адабиятынын тарыхын изилдөөгө арналган алгачкы эмгектердин структурасы жагынан кыйла жупуну болгон жана аларда улуттук адабияттын жаралышы жана калыптанышы жөнүндөгү маселелерди кароодо адабий-эстетикалык, тарыхый-поэтикалык принциптерге салыштырмалуу саясий-идеологиялык принциптер үстөмдүк кылат (киришүү).

**2-жыйынтык.** Алгачкы адабият тарыхчылары К.Рахматуллин, М.Богданова, Т.Саманчин жана Б.Керимжановалар болушкан жана алардын жазган «тарыхтарынын» илимий-теориялык деңгээли, фактылык материалдарга мамилелери бирдей абалда болбогондугу көрсөтүлөт (1 бап, 1.1-1.2 бөлүмчө).

**3-жыйынтык.** 1960–1970-жылдарда адабияттын тарыхын изилдөөнүн илимий деңгээли кыйла көтөрүлгөн, «тарых» атайын адистиги, даярдыгы бар профессионал адабиятчылар тарабынан жазыла баштагандыгы айтылган (2-бап, 2.1-бөлүмчө).

**4-жыйынтык.** Акын-жазуучулардын чыгармачылык портреттерин изилдөөгө алган 1960-1970-жылдарда жазылган монографиялардын кыргыз адабиятынын тарыхын жазуу ишинде ролу, мааниси зор болгондугу белгиленет (2-бап, 2.2-бөлүмчө).

**5-жыйынтык.** Изденүүчү адабий процессти обзордук мүнөздөгү иликтөөлөрдө чагылдыруу маселелерин талдоого алат (3-бап, 3.1- бөлүмчө).

**6-жыйынтык.** XX кылымдын 70 – 80-жылдарында кыргыз адабиятынын тарыхын окуп үйрөнүүнүн жаңы форматы жаралып, акын-жазуучулардын чыгармачылыгын изилдөөдөгү илимийлүүлүгүнүн өнүгө



баштагандыгын белгилейт (3-бап, 3.2-бөлүмчө).

**Диссертацияда чыгарылган ар бир жыйынтыктын (илимий жобонун) жана изденүүчүнүн негиздүүлүгү жана далилдүүлүгү.**

**1-жыйынтык.** Улуттук адабияттын тарыхын түзүү багытында жаралган эмгектердеги профессионалдуулук деңгээлдин кемчилдиги, саясий-идеологиялык принциптин басымдуу орду ХХ кылымдын 30-40-жылдарындагы фактылык материалдарга негизделип далилденген.

**2-жыйынтык.** «Кыргыз адабиятынын очерктери» (1943-ж), «Киргизская литература» (1947-ж), «Кыргыз совет адабияты XXV жылда» (1951-ж) атуу эмгектер кыргыз профессионал жазма адабиятынын тарыхындагы адабий факты маалыматтарды камтуу, жалпылоо, талдоо, изилдөө деңгээли боюнча өз мезгилинин талабына жооп берген алгачкы эмгектерден болгондугун салыштыруу аркылуу ынанымдуу берилген.

**3-жыйынтык.** ХХ кылымдын 60-70-жылдарында илимий –теориялык даярдыктары бар адис окумуштуулардын илимге келиши менен улуттук адабияттын тарыхын изилдөө маселеси активдүү колго алына баштагандыгы, кыргыз адабиятынын жаралыш жана өнүгүш тарыхын, ар түрдүү адабий жанрлардын өнүгүү эволюцияларын изилдеген илимий эмгектердин жаралгандыгы, адабият «тарыхтарында» камтылган материалдарга кеңири анализ берүү, салыштыруу аркылуу далилдеп берген.

**4-жыйынтык.** 60-70-жылдардагы адабияттын тарыхы боюнча жазылган изилдөөдөгү ийгилик, кемчилдиктер акын-жазуучулардын чыгармачылыктарын монографиялык мүнөздө изилденишине да, байланыштуу болуп, «тарыхтардын» жазылышына оң таасир эткендигин, ошонун натыйжасында бир топ фундаменталдуу эмгектер, изилдөөлөр жарык көргөндүгүн «тарыхтан» алынган конкретүү мисалдарды талдоо аркылуу анализдеген.

**5-жыйынтык.** 3.1-бабында изденүүчү адабий процесстин өнүгүү этаптарында обзордук маалыматтар, көптөгөн адабий изилдөөлөргө илимий булак болуп бере алат деп далилдеген.

**6-жыйынтык.** 3.2-бабындагы жыйынтыктарын 70-80-жылдары К.Артыкбаевдин «Кыргыз совет адабиятынын тарыхы» (1982-ж) жогорку окуу жайларындагы филология факультеттеринин студенттери үчүн жазылган окуу китеби, кыргыз профессионал жазма адабиятынын өсүп-өнүгүш этаптарын жогорку илимий деңгээлде иликтеп жазылган, адабий портреттердин жалпылыктарын жана айырмачылыктарын аныктаган.

**4. Диссертацияда чыгарылган ар бир илимий жыйынтыктын (жобонун) жана изденүүчүнүн корутундусунун жаңылыгынын деңгээли.**

**1-жыйынтык.** Жаңы деп эсептелет, себеби, буга чейин 1930-1940-жылдар аралыгында

кыргыз адабиятынын тарыхына тийиштүү жазылган эмгектерге жана алардагы адабияттын өнүгүш тенденцияларына, калыптануу жолундагы оошкыйыштарына байланыштуу берилген баалар, биринчи жолу системалуу түрдө анализге алынып жатат.

**2-жыйынтык.** Жарым-жартылай жаңы, себеби, буга чейин кыргыз адабиятынын тарыхына илимий изилдөөлөр жүргүзүлгөн. Алгачкы адабият тарыхчылары К.Рахматуллин, М.Богданова, Б.Керимжановалар тарабынан алгач системага салынып изилденүүсү 1.1. 1.2. бөлүмчөсүндө диссертанттык жеке табылгалары, жаңы пикирлери басымдуулук кылат.

**3-жыйынтык.** 2.1. 2.2 бөлүмдөрүндөгү чыгарылган жыйынтык жаңы, себеби, диссертант 60-70-жылдары кыргыз адабиятынын тарыхын илимий-теориялык даярдыгы мыкты окумуштуулар тарабынан изилденип, орус жана кыргыз тилдеринде, адабияттын өсүп-өнүгүш тарыхын, ар түрдүү адабий жанрлардын өнүгүү эволюциясын, системага салып иликтөөдөгү ийгиликтерди, мезгилдештирүү принцибиндеги оошкыйыштарды жаңы өңүттө карап, жыйынтык чыгарууга аракеттенет.

**4-жыйынтык.** Жаңы, себеби “кыргыз адабиятынын тарыхы боюнча жазуучулардын жеке чыгармачылык өзгөчөлүктөрүн изилдөөдөгү оң, терс көрүнүштөрдү, айырмачылыктарды талдап, жыйынтык чыгарууга аракеттенет.

**5-жыйынтык.** Жарым-жартылай жаңы, адабий процесстин өнүгүү этаптарын обзордук изилдөөлөрдө чагылдыруу мурда эле колго алынып изилденген.

**6-жыйынтык.** Жаңы, себеби, К.Артыкбаевдин “Кыргыз совет адабиятынын тарыхы” (1982-ж)кийинки чыккан тарыхтар үчүн илимий булак болуп бере алгандыгын илимий фактылардын негизинде жыйынтыктаган.

**6. Ички биримдигин жана тиешелүү актуалдуу проблеманын, теориялык жана практикалык милдеттердин чечилишине алынган жыйынтыктардын багытын баалоо.** Сагидаева Салтанат Ариповнаны “Кыргыз адабиятынын тарыхын изилдөөнүн этаптары (40-80-жылдар) деген кандидаттык диссертациясынын жыйынтыктары индивидуалдуу, кыргыз профессионал жазма адабиятынын жаралуу, калыптануу өсүп-өнүгүү тарыхын изилдөөгө алган (40-80-жылдар) аралыгындагы илимий эмгектер жана окуу китептеринин эволюциясын кеңири талдап, баа берүү милдетине арналган. Алынган жыйынтыктар өз ара байланыштуу, практикалык сунуштары тастыкталган теориялык жоболордун негизинде түзүлгөн.



Диссертация аталган проблема боюнча бир ички бүтүндүккө бириктирилген бир топ илимий жаңы жыйынтыктарды жана жоболорду камтыйт жана алар автордун кыргыз адабият таануу илимине кошкон жеке салымын күбөлөп турат.

#### **7. Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу.**

**Кандидаттык диссертацияда алынган төмөндөгү илимий натыйжалар ишке ашырылган:**

- орто мектептерде жана жогорку окуу жайлар үчүн атайын жазылган окуу куралдарды мазмундук жактан толуктоо, жаңылоого мүмкүндүк берет;
- студенттерге, аспиранттарга окулган лекциялык курстун курамына кошумча маалымат катары тартууланат;
- окуу жайларга кыргыз адабиятынын тарыхына арналган атайын семинарларды, адистик курстарды өткөрүүдө, алардын окуу программаларын түзүүдө пайдаланылат.

**8. Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана натыйжаларын жарыялангандыгын тастыктоо.** Диссертациянын мазмуну автордун төмөндөгү эмгектеринде чагылдырылган: Автордун диссертациясынын темасы боюнча 13 макала жарык көрүп, республикалык жана эл аралык конференцияларда 2 ирет илимий баяндама жасалган.

Издөнүүчүнүн төмөндөгүдөй макалалары жарыяланган

1. Сагидаева, С. А. Кыргыз адабиятынын тарыхына арналган эмгектер тууралуу [Текст] / С. А Сагидаева // Кыргыз Улуттук университетинин жарчысы. 2 чыгарылыш. – Бишкек, 1996. –216-223-бб.
2. Сагидаева, С. А. Портреттик материалдардын ортосундагы айырмачылыктар. [Текст]/ С. А Сагидаева Кыргыз Улуттук университетинин жарчысы. 2 чыгарылыш. – Бишкек, 1997. –97-104-бб.
3. Сагидаева, С. А. Нукура тарыхый адабий чындык туура изилдөөдөн жаралат [Текст] / С. А Сагидаева Китепте: К.Сартбаев – окумуштуу-педагог. – Бишкек, 2002. –178-182-бб.
4. Сагидаева, С. А “Кыргыз адабиятынын очерктери” жана андагы профессионал адабияттын тарыхына байланыштуу бөлүм тууралуу [Текст]/ С. А Сагидаева Китепте: Философские и правовые проблемы. Институт философии и права НАН КР. – Бишкек, 2003. –70-83-бб.
5. Сагидаева, С. А. Профессионал адабиятты изилдөөдөгү алгачкы саамалыктар Китепте: Бектурсун Алымов: [Текст]/ С. А Сагидаева жыйнак. – Бишкек, 2003. 352-358-бб.
6. Сагидаева, С. А Кыргыз совет адабиятындагы обзордук материалдар

тууралуу [Текст]/ С. А Сагидаева // К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл МУУилимий практикалык басылмасы. Кыргыз тили жана адабияты. – Каракол. –2011. – 178 – 183-бб.

7. Сагидаева, С. А Совет адабиятындагы обзордук материалдар тууралуу [Текст]/С. А Сагидаева // К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл МУУилимий практикалык басылмасы. Кыргыз тили жана адабияты. – Каракол. –2011. – 183 – 188-бб.

8. Сагидаева, С. А Т.Сыдыкбековдун чыгармачылыгынын кыргыз адабиятынын тарыхында изилдениши [Текст] / С. А Сагидаева //Ж.Баласагын атындагы КУУ жарчысы. Гуманитарные науки. Выпуск 1 –. Бишкек, – 2012 – 40-43-бб.

9. Сагидаева, С. А Кыргыз адабиятынын тарыхы тактыкты талап кылат [Текст] / С. А Сагидаева // Ж.Баласагын атындагы КУУнун жарчысы. Атайын чыгарылыш. – Бишкек, –2015.– 89-95-бб.

10. Сагидаева, С. А К.Бобуловдун “Кыргыз прозасында реализмди өнүктүрүүнүн жолдору” аттуу эмгеги тууралуу [Текст]/ С. А Сагидаева // Ж.Баласагын атындагы КУУнун жарчысы. (атайын чыгарылыш). – Бишкек, –2015.– 156-163-бб.

11. Сагидаева, С. А О книге “Очерки кыргызской литературы (1943), а также о ее разделе имеюшем отношении к истории профессиональной литературы [Текст]/ С. А Сагидаева // Наука и // Наука и образование: новое время. – Чувашия.Чебоксары.–2018.–95-103 стр. <https://elibrary.ru/item.asp?id=35556953>

12. Сагидаева, С. А Объективные и негативные явления в исследовании литературного процесса 60-х и 70-х годов [Текст]/ С. А Сагидаева // Наука и образование: новое время. – Чувашия. Чебоксары, – 2018. – 73-77 стр. <https://elibrary.ru/item.asp?id=29786265>

13. Сагидаева, С. А XX кылымдын 1-жарымындагы кыргыз адабиятынын тарыхын изилдөөдөгү маселелер (“Кыргыз совет адабиятынын очерктеринин материалдарында) [Текст] / С. А Сагидаева // “Национальные лингвосферы сопредельные зоны партнерства” (Ч.Т.Айтматова). – Бишкек, 24 – 26 октября 2018 г. –2018.–59-66-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=37114939>

#### **9. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.**

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине дал келет. Авторефераттын окшол түзүлгөн кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмеси бар.

**10. Жетектөөчү уюмду, расмий оппоненттерди дайындоо жөнүндө сунуштун негиздүүлүгү.**

Диссертациялык кеңештин комиссиясы кандидаттык диссертация



боюнча жетектөөчү уюм катары 10.01.01- кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдери боюнча тажрыйбалуу адистери бар К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Кыргыз адабияты кафедрасын сунуш кылабыз;

–биринчи расмий аппонент катары – 10.01.01 – кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдеринин доктору Кадырманбетова Айнура Күмөновнанын, анын изилдөөнүн проблемасына чукул төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Кадырманбетова, А. К. «Кыргыз повесттериндеги подтекст проблемасы» [Текст] / А. К. Кадырманбетова. – Бишкек.: 2000,
2. Кадырмамбетова А. 1960-жылдан кийинки Кыргыз адабияты (обзордук макала) [Текст] / А. Кадырмамбетова / Китепте: Түрк дүнүйөсүнүн адабият тарыхы. 9-том. – Анкара, 2007. – 657-662-б.
3. Кадырманбетова, А. К. «Адабий кырдаал жана көркөмдүк жаңылануулар» [Текст] / А. К. Кадырманбетова. – Бишкек, 2009, 420-б.
4. Кадырмамбетова А. Кыргыз прозасы: салттуу жана жаңычыл көркөм парадигмалар [Текст] / А. Кадырмамбетова // Монография. – Бишкек, 2014. – 280 б.
5. Кадырманбетова, А. К. 50-80-жылдардагы кыргыз прозасындагы салттуу жана жаңычыл адабий-эстетикалык парадигмалар. [Текст]: Ф.и.д. ...дисс.: 10.01.01 / А. К. Кадырманбетова. – Бишкек, – 2014.

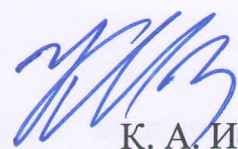
–экинчи оппонент катары 10.01.01 – кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты Устабаева Гүлнар Карыпбековнанын, анын изилдөөнүн проблемасына чукул төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Устабаева, Г.К. Артыкбаевдин адабий-сынылык чеберчилиги [Текст]: Ф.и.к. ... дисс.: 10.01.01 / Г.К.Устабаева. – Бишкек, –2013. – 156 б.
2. Устабаева, Г.К. Артыкбаевдин алгачкы сын макалаларындагы урунтуу маселелер [Текст] / Г.Устабаева // Ж.Баласагын атындагы КУУ Жарчысы. Серия 1. – 2007. –Чыг.5. – 151-154-б.
3. Устабаева, Г.К. Артыкбаевдин макалаларында реализм маселесинин козголушу [Текст] / Г.Устабаева // Кыргыз тили адабияты. №20. – 173-178-б.

Тапшырылган документтерди карап чыгып, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу түзүлгөн филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алууга диссертацияларды коргоого боюнча Д 10.18.575

диссертациялык кеңешине изденүүчү Сагидаева Салтанат Ариповнанын 10.01.01 . – кыргыз адабияты адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн берилген «Кыргыз адабиятынын тарыхын изилдөө этаптары (40-80-жылдар ) » деген темадагы кандидаттык диссертациясын коргоо үчүн сунуш кылабыз. Бирок, коргоого чейин диссертация менен авторефераттын тексттерин орфографиялык, пунктуациялык, стилистикалык каталардан арылтуусу керек.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү,  
филология илимдеринин доктору, профессор



К. А. Исаков

Эксперттик комиссиянын колун тастыктайм. 24.02.2020

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,  
Филология илимдеринин кандидаты



Н.Т.Ыйсаева